

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:23

pp.1333-1347

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

DÖNÜŞÜM ÖYKÜSÜ'NDE BABA İZLEĞİNİN VE KAFKAESK ANLATININ ÇEVİRİYE ETKİSİ¹

THE EFFECT OF FATHER WATCHING AND KAFKAESQUE NARRATIVE ON TRANSLATION IN THE TRANSFORMATION STORY

Dr.Öğr.Üyesi. Özber CAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Alman Dili ve Eğitimi Bölümü, Konya-TÜRKİYE

Article Arrival Date : 30.08.2019

Article Published Date : 20.09.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.348>

Reference : Can, Ö. (2019). "Dönüşüm Öyküsü'nde Baba İzleğinin ve Kafkaesk Anlatının Çeviriye Etkisi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 5(23): 1333-1347

ÖZET

Bu çalışma baba izleği, Kafkaesk anlatım tutumu ve yabancılaştırma efektinin beş çeviri eserde kelime ve cümle aktarımlarına etkisini inceler. Otorite yabancılaşmayı, tepkiyi ve alayı getirmiştir. Edebi eserin dil, biçem, karakter gibi yapı unsurları öyküyü yönlendirir. Onların birbirleri arasındaki ilişki tematiği, anlatının ağırlığını ve olay örgüsünü şekillendirir. Dönüşüm Öyküsü'nün görünmeyen karakteri baba, katı ve sıkı bir model oluşuyla önemli bir izlektir. Onun oğul Samsa üzerindeki hegemonyası, ben-anlatıcının sözleriyle belirgindir. Anlatıcının aşağılanmışlığı ve yabancılaşmışlığı, bastırılmışlığı sürekli hissettiği güce dayanır. Baba oğul arasındaki olumsuz ilişkisi Kafkaesk tavrı güçlendirmiş; baba otoritesinden kaynaklanan eziklik ve ruhsal bozukluk edebi eserin çevirisini zorlaştırmıştır. Öykünün yeni çevirilerinde bu travmaların dikkate alınması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Franz Kafka, Dönüşüm, Baba İzleği, Kafkaesk, Çeviri

ABSTRACT

This study examines the effect of father watching and Kafkaesk narrative attitude on word and sentence transfers in five translated literal works. Authority has brought alienation, reaction and irony. The structural elements of the work, such as language, style and character, direct the story. Their relationship shapes thematic, the narrative's weight and plot. The father who is the invisible character of the Transformation Story is an important trajectory of being a strict and hard model. His hegemony over the son Samsa is evident in the words of the self-narrator. The narrator's humiliation, alienation and repression are based on the power he feels constantly. The relationship between father-son has strengthened the Kafkaesque narrative attitude; underestimate and mental disorder caused by the authority made the translation of the literary work difficult. These traumas should be taken into account in the new translations of the story.

Keywords: Franz Kafka, Transformation, Father Watch, Kafkaesk, Translation

¹ Bu makale, Dr. Öğretim Üyesi Özber Can tarafından Franz Kafka ve Çeviribilim Uygulamaları Açısından Dönüşüm Öyküsü'nün Türkçeye Yapılan Çevirilerinin Analizi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Edebiyat dünyasını sözü, söylemi ve imgelemi ile alt üst eden yazarlardan biri de Franz Kafka'dır. 20. yüzyıl edebiyatıyla başlayan söylemi, hemen bütün eserleriyle gelecek yüzyıllara da etki edecek niteliktedir. Edebi tavrı ve sözleriyle özenden kaçınan yazar, gerçekçi ve fantastik öğeleri öykülere, romanlara taşır. Kabul göreni değil, doğru gördüğünü önemsemesi, giderek küreselleşen dünyada toplumsal kaygıların artmasına, insanın kalabalıklar içinde yalnızlaşmasına, kendisine ve çevresine yabancılaşmasına dayanır. Yazarın bu ağır tematiklerle kaleme aldığı eserler, diğer dillere yoğunca çevrilmekte ve söylemi anlaşılmasına çalışılmaktadır. Onlar arasında çalışmamıza aldığımız *Dönüşüm Öyküsü'nün* (Die Verwandlung) daha fazla çevrildiği, eserin bugün itibarıyla yirmiye yakın Türkçe çevirisinin olduğu görülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kafka'nın eserleri, incisini en dipte saklayan istiridye kadar gizemlidir. O gizemin temel belirleyicileri soğuk ve aşağılayıcı güç unsuru *baba*, gücün ürkütücü etkisiyle doğan *Kafkaesk* anlatım tutumu ve insanı çaresizlik içinde kıvrandıran *yabancılaştırma/yabancılaşma efekti*'dir (Verfremdungseffekt).

Öyküde baba, tanrısal gücün evdeki sembolüdür. Hangi yaşata olursa olsun, bir çocuk ulaşamadığından nasıl uzaklaşır ve ona nefret beslerse, Gregor Samsa da anne-baba sorumsuzluğunu had safhada yaşar ve özellikle babadan soğur. Öyle ki ona içten tepki göstermeye, onu yok saymaya başlar. Edebiyat tarihinde *Ödipus Kompleksi* adı verilen bu eğilim, öykünün önemli izleklerinden biridir. Kafka, emrivaki ile kendisine yüklenen işlerin altında ezilmiş, otoriteye kompleks duymaya başlamıştır. Karşı çıktığı baba, ailedeki saygınlığı ve sorumluluğu dışında kalmasıyla olumlu imajı hak etmeyendir. *Ödipus* evrenselliğinde olmasa da ben'in üzerinde ve süper egoya sahiptir. Yazarın, "Ben tabii ki sadece senin etkinle bu hale geldiğimi söylemiyorum. Bu abartma olurdu (ve ben bu abartıya gıpta ediyorum)" (Kafka, 56883).** ifadesi arafta kalışın değil, ailede iyi eğitilmemesinin, fazlalık olarak görülmesinin bir sonucudur. Öfke duygusuyla yetişen Kafka, sakın görünümüne rağmen zamanla gergin bir ruh yapısına, inançsız ve dışavurumcu bir karaktere sahip olması, "hikayenin bütün kurgusundan hoşnutluğu" (Sarı, 2011: 16) bu bilinçten gelir. Kafka'nın babaya nefretle yazdığı çok sayıda mektup savunma hileleri ve hesap sormalarla doludur. Ona sadece mektupla ulaşması bile korkularına bağlıdır. Bu husus mektuplarından birine şöyle yansır:

Geçenlerde senden korktuğumu ileri sürmemin nedenini sormuştun. Her zamanki gibi bu soruyu nasıl cevaplayacağımı bilemedim tabi. Kısmen karşında korkuya kapıldığım, kısmen de korkunun temelinde konuşurken herşeyi bir arada anlatamayacağım kadar ayrıntı saklı olduğu için. ...yazarken de etkiliyor beni bu korku (Kafka, 56881).

Terim itibarıyla *Kafkaesk* tehdit edici, korkutucu, umutsuzluk, yalnızlık, kuşku, suç, şüphe ve sürekli uyanıklık anlamlarına gelir. Edebi anlamda genişler; "yürüdükçe çıkışa yaklaşmayı düşündüren bir çıkmaz" (Eser, 22 Eylül 2017) haline gelir. Korku ve umut her şeyi eşeleyip hırpalarken, insanı gerçekten uzaklaştırmak için derin bir sessizliğe iter.

Yabancılaşma ise Karl Marx'ın, "kapitalist üretim biçiminin insan üzerinde yıkıcı etkileri ve toplumsal anlamdaki dönüşümü" (Ritzer, 2014: 165) olarak öyküye girmiştir. Samsa ailenin borcunu ödeyebilmek için hiç istemediği halde patronuyla diyalog kurmuştur. Eserdeki, "Annem ve babam için kendimi tutmak zorunda olmasam, çoktan istifa ederdim; patronumun önüne dikilir, içimde ne varsa dökerdim." (Kafka, 2014: 3) cümlesi, onun içinde bulunduğu durumu betimlerken, sorulara tam olarak karşılık verememesi duygusal bir uzaklığı gösterir. Gelişen toplumsal yapıda insanın içinde bulunduğu hayata yabancılaşması, değer yüklediği her şeyin önemini kaybetmesi de

** Almanca kaynaklardan yapılan alıntılar tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

sanal bir varoluş sayılır. Anılan üç temel olgu, metodoloji ve bulgular çerçevesinde çeviriye etkileriyle incelenecektir.

3. GEREKÇE VE VERİLER

Kafka'nın eserleri, edebiyat dünyasında yerini almış olsa da çoğunlukla çeviriler yoluyla okunmakta; eserlerin okuma ivmesinin yükselişine bağlı olarak çevirileri de giderek artmaktadır. Hemen her çeviri yabancı dil bilmeyen okura yeni bir bakış açısı kazandırsa da yabancı dil bilen okuru yazarın söylemine kısmen yakınlaştırabilmektedir. Bu yanı sıra Kafka'nın söylemini anlayabilmek, eserlerini çözümleyebilmek ve çevirebilmek için köken katliamına uğramış olmayı, vahşetin oluşturduğu travmayı, çaresizlikle örülen nefreti, insanı yok saymanın oluşturduğu soğukluğu, yabancılaşmayı ve iletişimsizliği, hayata sırf maddi kaygılarla sarılmayı, topluma katılamamayı, aile kuramamayı, uyanık kalmayı, yani ip üstünde yaşamayı anlamak gerek. Kendini ve sanata dair tavrıyla özgünlük gösteren yazar, anlaşılma kapısını açık tutar. Fanus içinde yaşarcasına kırılmalı ve çetin konumu, kendi sözleriyle sırlanmıştır: “Bir tutsağım ben. Dokunmayın zincirlerime. Yazmak, mutlak bir yalnızlıktır; kendi içindeki buz gibi uçurumlara düşmektir. İki ihtimal vardır: kendini ebediyen küçültmek ya da ebediyen küçük olmak. İkincisi mükemmellik, yani eylemsizliktir; ilki ise başlangıç, yani eylemdir. (www.sozunenguzeli.com)

Babanın iflasıyla sıkıntıya giren aileyi pazarlamacı Samsa'nın ayakta tutacağı beklentisi, Kafka'nın zayıf bünyesi, içe dönüklüğü, ailede sürekli hissettiği işe yaramama duygusuyla boşa çıkacaktır. Bundan dolayı *Kafkaesk* tavır *yabancılaşmayı* gerekli kılmakta, çeviri mahir becerilere kalmaktadır. Özgün çeviri, eşdeğer (äquivalent) aktarım başarısına bağlı olarak nitelik kazanırken, böylesi edebi tavır ve tutumları önemli ölçüde anlayabilmek ve bir diğer dile aktarabilmek için yazarın özgeçmişine, sanat anlayışı ve çağa bakışına değinmek gereklidir.

3.1 Franz Kafka'nın Özgeçmişi

Franz Kafka 1883'te Prag'da doğar. Doğumuyla birlikte marazlı, ince ruhlu ve ürkek biridir. Baba Hermann Kafka, Çek proletaryasından gelerek zenginleşmiş bir taşralı; anne Julie Kafková zengin ve aydın bir Alman Yahudi'sidir. Anne şefkati ve baba ilgisinden mahrum yetişen Kafka, içedönük ve huzursuz kişiliğini, aileyi otokontrolü altında tutan babaya borçludur. İki erkek kardeşini küçük yaşta, kız kardeşleri Elli, Valli ve Ottl'a'yı Nazilerin Yahudi katliamı Holocaust'da kaybeden Kafka, ailevi ve toplumsal sebepler yüzünden çevresine yabancılaşarak büyür. Ailesinin Prag'daki Alman toplumuyla kaynaşması sayesinde Alman okullarında okusa da Avusturya Lisesi'nde öğrenim gördüğü yıllarda iyiden iyiye içine kapanır. Felsefe eğilimi onu Nietzsche'ye yakınlaştırır. Çek kökenli bir aileden geldiği halde Almancayı anadili olarak kullanması, Çek-Alman kimliğiyle tanınmasını sağlasa da Hıristiyan çevrede bir yabancı, bir Yahudi olarak kalacaktır. Ne Çeklerin ne de Almanların tam olarak kendilerinden görmediği Kafka, 1901 yılında Altstädter Gymnasium'u bitirdikten sonra Prag-Karl Ferdinand Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girer. Babanın verdiği kararla hukuk öğrenimi görür, öğrenciliği sırasında tiyatro çalışmalarına katılır. *Bir Savaşın Tasviri* adlı ilk öyküsü bu dönemde doğar.

Kafka, 1902 yılında 'dostum' dediği ve sayesinde edebiyat dünyasına girdiği Max Brod'la tanışır. Oskar Baum ve Franz Werfel gibi önemli edebiyatçılarla yakınlık kurarak, çevresini oluşturmaya koyulur. Hukuk öğrenimini 1906'da doktora ile tamamlar ve baba evinden öç alır. Bir yıl avukatlık stajı yapar ama tek dosya kabul etmez. Büro işinden nefret ettiği halde 1907'de Sigorta Şirketi'nde memur olarak çalışmaya başlar. Gündüzleri şirketin işine, geceleri ölümden bile daha derin bir uykuya benzettiği yazmaya yoğunlaşır. 1912'de Felice Bauer ile tanışması ve nişanlanması ona *Taşrada Düşün Hazırlıkları*'ni başlatır. Bu ilişki üç ayrılık, üç nişanla 1919'a kadar sürer. Hayatını edebiyatla iç içe sürdürebilmesi için yalnızlığa ihtiyacı olduğu kanısındadır. Yedi yıl sonra geriye beş yüzün üzerinde mektubun kalması, bu bağın niteliğini tanımlamaya yeterlidir. Ki bu mektuplar Kafka'nın ölümünden yıllar sonra 1967'de *Felice'ye Mektuplar*□ adıyla yayınlanır. 1917'de verem olduğunu öğrenen yazar, 1919'da hastaneye kaldırılır. 1920 yılında tanıştığı Milena Jesenská ile

aralarında ciddi bağ oluşur. Milena'yla başlayan mektuplaşma, zamanla tutkulu bir aşka dönüşse de Milena evlidir. İmkânsız aşk Kafka'yı derin acılara sürükler. Üç yıl süren mektuplaşma birkaç görüşme ile sonlanır. Yıllar sonra *Milena'ya Mektuplar* adıyla esere dönüşen mektuplar, sevgi ve aşk tasvirlerini kararsızlıkla çevreler. Zor bir baba ve ezik bir annenin elinde büyümesi, ona ailenin saygın ama kurulması zor bir kurum olduğunu öğretmiştir. “Yalnızlığı yalnızlıkla birleştirmekten bir yuva kurulamaz... Birinin yalnızlığı ötekinde yansır, karanlık gecelerde bile...” (Kafka. 1995: 248) benzeri çok sayıda cümle, tek başlılığı duyurur. Aşık olmasına rağmen duygularında boğulma, yazarın *Sevgili Milan'a Mektuplar*'ında yalnızlık arzusuyla perçinlenir.

Seninle olsam, ne kolay bir yaşamım olacak –çılgınlık! Nasıl dokunabilirim bu konuya? –Bakışlarda konuşurduk yalnız... Seni sevip sevmediğimi soruyorsun durmadan, çok güç bunun karşılığını vermek Milena, mektupla hiç verilemez hele... Birlikte geçireceğimiz bir gelecekte neden söz ediyorsun, Milena? Olmayacağını bildiğin için mi?.. (Kafka. 1995. 106,124,221)

Kafka, 1922'de emekli olduğunda sağlığı gittikçe bozulan, yoksun biridir. 1923'de ailesinden uzaklaşmak ve başarabildiğince yazmaya yoğunlaşmak için Berlin'e taşınır. Orada tanıştığı Dora Dymant'la sevgili olsa da 1924'te Keirling sanatoryumunda ölür. Tanıştığı dört kadınla yuva kurmayı başaramayan Kafka, geride çok sayıda eser bırakır. Nazilerin Çekoslovakya'yı işgali sırasında Kafka ile ilgili çok sayıda belge yok edilse de yirmi yıl süren dostlukları sırasında bütün yazdıklarını ölümünden sonra yakması için Max Brod'a verdiği karalamalar, düşünce dünyasına farklı pencereler açar. Aile kurumuna özgürlüğünün uçup gideceği endişesiyle soğuk baksa da kurduğu her duygusal ilişki onda anlatılamayanı anlatma yeteneğini geliştirmiştir.

3.2 Gereke ve Veriler - Sanat Anlayışı

Kafka'yı anlamak için aile-sosyal çevre, kurumlar-bürokrasi çıkmazını anlamak, çıkışları tutulan labirenti yabancılaşarak geçmek gerek. Hatta bütün bunları kuran, gücün sembolü baba Hermann Kafka'yı anlamak gerek. Zekiliği ve kurnazlığı ile bilinen karga logosunu konduğunu tabelasıyla her şeyin alınıp satıldığı ticarethaneyi, annenin telaşını, kardeşlerin sadece anne ve ağabey Kafka ile iletişim kurabilmesini, insanın yedi yirmi dört iş kaygısını anlamak gerek. Yanında çalışanlara *para ödenen düşmanlar* diyen, kendisine *para ödeyen düşman* dedirten, toplumun beğenisi adına birkaç mesleğe el atan babayı anlamak gerek. Bir türlü kırılmayan bu anlayışın sahibini, yanında olma ya da uzaklaşma zorunluluğunu anlamak gerek. Deyim yerindeyse o bütün egemen güçlerin efendisi, her şeyi gören, bilen, otorite, okul, devlet, yasa, aileyi mahkûm düşüren güç unsuru, canlı bir imge. Kafka'ya *Dönüşüm*'ü (Verwandlung-1915) yazdıran, Gregor Samsa adıyla zoraki bir pazarlamacı üreten, beklediğini bulamayınca onu böcek hissiyle ezen zorba. Kafka, her fırsatta kitaplara kaçması ve babadan saklanmasını, yargı ve kanılarını şöyle birleştirir: “Beni duygusuzlukla, yabancılıkla ve nankörlükle suçluyorsun... sanki bütün bunlardan yalnız ben suçluyum... Oysa sen güç, sağlık, iştah, ses tonu, konuşma yeteneği, kendinden emin olma, üstünlük duygusu, sebat, uyanıklık, insan sarraflığı ve bir ölçüde cömertlik açısından gerçek bir Kafka'sın” (Kafka, 2016: 10, 11). Bu iki kimliğin biri yetişen, diğeri eğiten olduğuna göre zayıf, korkak, kararsız ve huzursuz kişilikten bunalttığı kadar umutsuz düşüren, uyandırdığı kadar uyanık tutan eserlerin doğabileceği akla gelir. Temalara dokunan acı ve nefretin baba kaynaklı olması, diğer eserlerin karakterlerine de sirayet etmiştir. Görünmeyen baba, *Cezalılar Kolonisi*'nde (1919) reis, *Dava*'da (1925) yargıç, *Şato*'da (1926) gözetleyici, *Amerika*'da (1927) ağababası, *Bir Savaşın Tasviri*'nde şövalye, *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda damat babası, *Babaya Mektuplar*'da külhanbeyidir. Oğul Kafka ise korkuları, karamsarlığı, bürokrasiyi ve sahte burjuva hayatını çaresizliğe vuran ezik mizaçlı sıradan biridir. Çevresine yabancılaşarak büyümesi, onu başarıya ulaşmak için Almanlaşmış babanın gölgesine mahkûm etmiştir. Dolayısıyla hayatı ve eserlerinin simge niteliği taşıması tesadüfi değildir. Alaycı karamsarlığı, “kara saplanmış yararsız bir odun parçası olmak istemesi” (Gelen, 2003: 6) basitliğe olan teveccühü işaret eder. Tüm karamsarlığına rağmen eserlerinde hep bir ümit ışığı görünse de o *Dava*'da olduğu gibi suçunu bir türlü öğrenemeyecek ve hep K. olarak kalacaktır.

Kafka'nın dili dendiğinde Alman dili değil, Kafka'nın üslûbu anlaşılır. Kavramları Almanca, anlamları daha etkin bir dilden söz ettiren yazar, okuru önce tartar, sonra avuçlarına alır. Sözleri dolambaçlı değil, açıktır. Yerini bulduğunda anlamlı, hedefine ulaştığında eleştireldir. Sürrealistler arasında adı geçse de Kafka modernist bir yazardır. Eserlerinde görülen yabancılaşma olgusu, kendi yaşamından geçmedir. Küçük ve basit yaşamların insanı mutlu edebileceği, karakterlerinin bir türlü mutlu sona erişememesiyle anlaşılır. Albert Camus'nün özgürlük ve başkaldırı tavrına, Ingeborg Bachmann'ın ütopya ve dil felsefesine, Paul Celan'ın çaresizlikten sıyrılışına, Marcel Proust'un yokluğu betimlemelerine, Samuel Beckett'in özenden kaçışına ilgi duyar. Onlardan aldığı esinle yazdıklarını gereğinden fazla kişisel ve değersiz bulan yazar, Camus'nün, *Her şeyi göstermek ve hiçbir şeyi teyit etmemek*. ile özetlediği edebi bir nitelik taşır. Çünkü insan olarak yaşamanın ve doğru yolda ilerlemenin neredeyse imkânsız hale geldiği durumlarda ancak acı çekilince varlık anlaşılıyordu. Kaleme alacağı eserin 'bir felaket gibi insanı etkilemesini' bekleyen Kafka, bunu *Dönüşüm Öyküsü*'yle dener. Öyküde insan bir sabah bedenlen ve ruhen parçalanmış, böcek oluvermiştir.

4. METODOLOJİ VE BULGULAR

Veri analizi ve karşılaştırma metoduna dayanarak yaptığımız çalışmada çeviri yoluyla yazarın söylemine yakınlaşma denemeleri irdelenecektir. Çevirinin kültür odaklı bir uğraş olması, kültürün ise insana özgü her ne varsa içine almasıyla geniş bir evrene açılması, önemli bir sınırlılık oluşturduğu bilinmektedir. Kültür ve çeviri bir arada düşünüldüğünde, iki kültürün derin özellikleri, çevirmenin becerisi, eserin dil-konu bağlamı açık kapalılığı da diğer sınırlılıktır ki çalışmamız bu kapsamda olacaktır. Bilindiği gibi bir eser bir diğer kültüre aktarılacak isteniyorsa, çeviri kaçınılmazdır. "Yazınsal metinlerin kendine özgü yapılmış tarzını, estetik ve sanatsal değerini hedef dile aktarma" (Aktaş, 2001: 45) uğraşı olarak çeviri, adeta iki dünyayı yakınlaştırır. Edebi eserin, "kendine özgü biçimde örgütlenmiş bir ileti" (Göktürk, 1997: 14) olması, bu iki dünyanın düşünce dünyası ve kavramlarının farklı algılanmasını gerektirir. *Dönüşüm Öyküsü* de bu yanıyla kendi tematiği ve izlekleriyle mesajını bütünler ki çevirisi edebi bir özen gerektirir. İzleklerin ilmek ilmek dokuduğu anlatım tutumu, çözümü olabildiğince güç ipeksi bir motifi andırır ki Kafka ailede tiranlık ve kölelik olarak tanıdığı eğitimi ancak zaman sonra bununla anlatma imkânı bulur. Ailedeki o ilk eğitimin etkisi ve yaşayarak öğrenmeye zorlanmış olması, yabancılaşmayı en ağır safhada işlemeyi zorunlu kılmıştır. Camus, Bachmann, Celan, Proust, Beckett eserlerinin söylemi güçlendiren soyut anlamlı kavramları, onun eserlerinin algılanmasını da güçleştirmiştir. Kafka'nın onlarla mayaladığı düşünce, şekillendirdiği kelime ve cümleler farklı anlam ve yapıya sahiptir. Almancanın kelime ve sözdiziminin Türkçeden tamamıyla farklı olması, temayı bütünlemeleri bakımından özgün eserin kavram ve cümle yapıları, anlamları ve duyguları eşdeğer (äquivalent) ölçüde aktarmayı zorunlu kılmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için öncelikle iki dilin kültürel özellikleriyle iyi bilinmesi gereklidir. Çünkü kültür değişkenlikler sürecine bağlı, "dilin yaratıcısı ve sınırlayıcısıdır." (Kaplan, 2011: 124) Her dilin kültürel bağlarına uygun bir mantığı ve deyiş biçimi vardır ki insan dünya görüşünü bu ayna ile yansıtır. Hemen her bir çevirmen, özgün eser çevirisine bu çerçevede yakınlaşmayı denese de çeviride kayıplar kaçınılmazdır. Tıpkı halının motifini tersinden çıkarma çabası ve ancak izdüşümüne ulaşma gibi. Kafka'nın eserleri kendine özgü tematiği, üzerleri açık, anlamları örtük kavramları, gücün etkisi, *Kafkaesk* anlatım tutumu ve *yabancılaşma* ile çeviriyi oldukça güçleştirmektedir. Buna rağmen *Dönüşüm Öyküsü* farklı kapak tasarımı ve adlarla çevrilmeye devam etmektedir. Şimdi yazarın söylemine yönelik anlam ve yapı farklılıklarını örneklerle çoğaltmaya çalışalım.

4.1. Kelime Çevirisi Örnekleri

Kelime, tek başına anlamı ve görevi olan ses ya da sesler bütünü anlamına gelir. Her dilin, alanın ya da disiplinin kendine özgü kelimeleri vardır ve oradaki anlam aralıklarıyla kullanılırlar. Almanca ve Türkçe farklı kültürlerden geldiği ve etkilendiği için kelime yapılarıyla farklıdır. Ayrıca, yazarın dili

ve eserinde özenle seçtiği kelimeler de birbirinden ayrılır. Örneğin Kafka, dilin sınırlarını öylesine zorlar ki anlaşılması için kelimelerin yapı ve anlam etkisini tanımlamak zorunda kalır.

Her sözcük, kendilerini kâğıda dökmek için bana teslim olmadan önce, kaçmak için son kez her yolu deniyor. Kelimeler, sihirli formüllerdir. Beyinde parmak izleri bırakırlar ve bir göz kırpmasıyla birlikte tarihin ayak izleri haline gelirler (www.sozunenguzeli.com).

Değişim adıyla da çevrilen öyküde yazar, *Verwandlung* kelimesiyle, “bir değişimden, değişiklikten daha çok köktenci bir olguyu, bütünüyle değişip başkalaşmayı, bir metamorfoz durumunu dile getirir” (Cemal, 2014: 14). Samsa insanlığını koruyamamış, başkalaşmış, farklı bir tür olmuştur. Yazarın uyarılarına rağmen bazı çeviri eserlerin kapağına böcek resmi çizilmesi, eserin özüne aykırıdır. Kafka, zayıf cüssesi kendinden utanmaya, yüz karası olarak algılanmasına tepki göstermezken, iri kıyım babanın davranışları, yemek yerken bile ondan daha iticidir.

Masaya ne gelirse derhal yenmesi, yemeğin lezzeti üzerine konuşulmaması gerekiyordu. Ama yemeği çoğunlukla berbat bulurdun Sen... Kemiklerin kırılması gerekmiyordu, Sen evet. Sirkenin hüpürdeterek içilmesi gerekmiyordu, Sen evet... Her zaman utanç içindeydim, sadece benim için geçerli olduğu için ya emirlerini yerine getirirdim, bu yüz karasıydı; yahut da karşı çıkardım, bu da yüz karasıydı...” (Kafka, 56894-95)

Anlamaları kelimelere yedirerek özgün bir biçim elde eden Kafka, kelimenin hangi yönde ne amaçla kullanılacağını adeta göstermiştir. Kelimenin anlam alanı kavram alanından daha geniş olduğundan jest, mimik vb. dil dışı davranışların, simge, imge, metafor, motif, ikon gibi sanatsal unsurları önemsemiştir. Yani hiçbir ifade tesadüfen orada değildir. Kafka'nın duvarlar arasında sıkışmışlığı kelimeleri bunaltır, bozar, cümleleri uzatır. Okur birinden ötekine geçmeye, onları anlamaya çalışırken yazar onu, “çoktan küçük karanlık odasına kilitlemiştir” (Eser, 22 Eylül 2017). Öyle ki umut ve arayış o anda bitmiştir. İnsanın varlığını çepeçevre saran korku ve bunalım, çevreye yabancılaşma, bürokrasinin insanı kuralları içine hapsedmesi ve hiçe sayması, *Kafkaesk/Kafkavari* ağırlığıyla kelimelere sinmiştir. Hayatın kargaşa/uyum arasında akışını anlamama, siyasal/toplumsal sistemde suçluluk duygusu taşıma, öyküde küçümseme ve hayranlığı yan yana getirir.

Çeviri sürecinde yaşanan bilgi/anlam yitimi, çeviri hatalarının temelini oluşturur. Kültürel bağı geniş olan dillerdeki kelimeler fazlaca eşanlamlılığı düşündürür. Bu handikaplı durum, “sözcük dağarcığı olgusu, çevirmeni zorlayan ve kayıplara neden olan bir engeldir” (Demirezen, 1991: 116). ‘Dışlanmışlık bildirisi’ olarak da değerlendirilen öykü, Gregor Samsa'nın bir sabah sıkıntılı rüyalarından uyanması ve yatağında kendisini bir haşarata dönmüş olarak bulmasıyla başlar. Samsa'nın dönüşümünün böcek (Ungeziefer) metaforuyla ifade edilmesi, onun insanlıktan çıkma anlamını öncelendiği ile açıklanır. Şimdi izah edilen verileri kelime-kelime öbeklerinde belirlemeye çalışalım.

✓ **Alm.** “zu einem ungeheueren Ungeziefer” (Kafka, 1976: 57)

“korkunç bir hamam böceği” (Günyol, 1973: 5)

“kocaman bir böcek” (Gelen, 1967: 3)

“devcileyin bir böceğe” (Şipal: 1996: 5)

“dev bir böceğe” (Cemal, 1996: 9)

“devcileyin bir böceğe” (Alkan, 1995: 5)

✓ **Alm.** “auf das Fensterblech” (Kafka, 1976: 57)

“çinko borulara” (Günyol, 1973: 5)

“pencerenin çinko çerçevesine” (Gelen, 1967: 3)

- “çinko denizlik üzerine” (Şipal, 1996: 6)
- “pencerenin çinko pervazına” (Cemal, 1996: 10)
- “çinko denizlik üzerine” (Alkan, 1995: 6)
- ✓ **Alm.** “mit erhobener Stimme” (Kafka, 1976: 64)
- “adeta gıtlığını yırtarcasına” (Günyol, 1973: 14)
- “sesini iyice yükselterek” (Gelen, 1967: 14)
- “sesini yükselterek” (Şipal, 1996: 15)
- “yüksek sesle” (Cemal, 1996: 20)
- “yüksek perdeden” (Alkan, 1995: 13)
- ✓ **Alm.** “Ehrenwort” (Kafka, 1976: 65)
- “namusumla teminat” Günyol, 1973: 14)
- “namusum üzerine yemin” (Gelen, 1967: 15)
- “şerefim üzerine temin” (Şipal, 1996: 16)
- “şeref sözü” (Cemal, 1996: 20)
- “şerefim üzerine temin” Alkan, 1995: 16)
- ✓ **Alm.** “Heidengeld” (Kafka, 1976: 69)
- “müthiş para” (Günyol, 1973: 19)
- “yığınla para” (Gelen, 1967: 21)
- “tonla para” (Şipal, 1996: 21)
- “bol para” (Cemal, 1996: 26)
- “tonla para” (Alkan, 1995: 21)
- ✓ **Alm.** “kleine Schnitten von Weißbrot” (Kafka, 1976: 73)
- “beyaz ekmek parçaları” (Günyol, 1973: 24)
- “beyaz ekmek parçaları” (Gelen, 1967: 28)
- “ufak ufak doğranmış francala parçaları” (Şipal, 1996: 26)
- “küçük beyaz ekmek lokmaları” (Cemal, 1996: 32)
- “ufak ufak doğranmış francala parçaları” (Alkan, 1995: 26)
- ✓ **Alm.** “kühle Ledersofa” (Kafka, 1976: 80)
- “kanepenin serinliği” (Günyol, 1973: 32)
- “kanepenin derisinin serinliğinde” (Gelen, 1967: 39)
- “serin deri kanepenin” (Şipal, 1996: 35)
- “deri kaplı serin koltuğa” (Cemal, 1996: 42)
- “serin deri kanepenin” (Alkan, 1995: 35)
- ✓ **Alm.** “die Schuld des Vaters gegenüber dem Chef” (Kafka, 1976: 80)
- “Gregor’un patronuna olan borcu” (Günyol, 1973: 31)
- “babasının patrona olan borcu” (Gelen, 1967: 38)

- “babasının patrona olan borcundan birazını” (Şipal, 1996: 34)
- “babasının patrona olan borcu” (Cemal, 1996: 41)
- “babasının patrona borcundan birazını” (Alkan, 1995: 34)
- ✓ **Alm.** “mein unglücklicher Sohn” (Kafka, 1976: 83)
- “Evladım benim, zavallı yavrum!” (Günyol, 1973: 34-35)
- “talihsiz yavrumu” (Gelen, 1967: 42)
- “Bahtı kara oğlum” (Şipal, 1996: 38)
- “benim zavallı oğlum” (Cemal, 1996: 45)
- “Bahtı kara oğlum” (Alkan, 1995: 38)
- ✓ **Alm.** “Apfel für Apfel” (Kafka, 1976: 90)
- “elmaları birbiri ardından” (Günyol, 1973: 43)
- “elmaları ..... birer birer” (Gelen, 1967: 53)
- “elma yağmuruna” (Şipal, 1996: 47)
- “elmaları birbiri ardına” (Cemal, 1996: 55)
- “elma yağmuru” (Alkan, 1995: 47)
- ✓ **Alm.** “wie ein alter Invalide” (Kafka, 1976: 91)
- “yaşlı başlı, eli kolu tutmaz bir adammış gibi” (Günyol, 1973: 44)
- “yaşlı bir sakat gibi” (Gelen, 1967: 54)
- “yaşlı bir malul gazi gibi” (Şipal, 1996: 48)
- “yaşlı bir gaziymiş gibi” (Cemal, 1996: 57)
- “yaşlı bir malul gazi gibi” (Alkan, 1995: 48)
- ✓ **Alm.** “Wange an Wange” (Kafka, 1976: 93)
- “yanak yanağa” (Günyol, 1973: 47)
- “yanak yanağa” (Gelen, 1967: 58)
- “yanak yanağa” (Şipal, 1996: 51)
- “yanak yanağa” (Cemal, 1996: 60)
- “yanak yanağa” (Alkan, 1995: 51)
- ✓ **Alm.** “Knäuel von Staub und Unrat” (Kafka, 1976: 94)
- “öbek öbek süprüntüler tozlar” (Günyol, 1973: 48)
- “öbek öbek süprüntüler tozlar” (Gelen, 1967: 59)
- “yumak yumak toz ve çıkartı” (Şipal, 1996: 52)
- “toz ve pislik topakları” (Cemal, 1996: 61)
- “yumak yumak toz ve çıkartı” (Alkan, 1995: 52)

Öyküde Kafka, “gamsızlığı ve fiziksel dönüşümü dost” (Kafka, 1976: 95) görse de bu onun meseleyi hem alaya almasına hem de artık katlanamadığı gülmeleri trajik sonla bitirmesine bağlanabilir. Öykünün farklı sayfalarından rastgele alınan kelime, kelime öbeği, tamlama ve ikilemelere dikkat edilirse, yerine koymalar nedeniyle bir dizi anlam yakınlaşması ve sapması

görülecektir. Kolay ezberlemeye uygun olduğu için ikileme çevirilerinde aynılık, tamlamalarda kısmi örtüşme sağlanmıştır. Birey eğitimi alamayan çocuk, kendi gayretiyle kurumsal öğrenimlerini tamamlayan delikanlı, yazdığını oynamışçasına öyküde, “Sophokles’in Ödipus’u gibi trajikomik bir dönüşüme” (Sokel, 1976: 62) uğramıştır. Haklılığı koruma belki de bir kurtuluşla mümkündür.

4.2. Cümle Çevirisi Örnekleri

Cümle, bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği, haberi, durumu ya da olayı ifade etmek için kurulan, kendi içinde yapı ve anlam bütünlüğü olan kelimeler dizisinden oluşur. Her dilin kendine özgü cümle yapısı vardır. Akriba dillerin cümle yapısı benzerken, Almanca ve Türkçe gibi farklı kültürlerle özgü dillerin yapıları benzeşmez. Çevirmenin kaynak dilden uzaklaşmaksızın ondan aldığı bir yapıyı özgün formuyla diğer dile aktarma sorumluluğu olduğuna göre Alman ve Türkçe arasında daha duyarlı davranması, kavram ve anlam alanlarını koruması gereklidir. Kafka *Dönüşüm Öyküsü*’nde yapı bakımından kısıklı uzunlu farklı türde cümleler kullanır. Eserde, “Parataktik üslup olarak nitelenen ana cümleler %86, yan cümleler %14, isim cümleleri %13, eylem cümleleri %87 ağırlıklıdır... Daha çok neden bildiren bağlaçlar ve edatlar kullanıldığı, virgül, noktalı virgül ve iki çizgi arası açıklamalar, üslup araçlarından bolca yararlanıldığı” (Zengin, 1994: 241) görülmektedir. Bu çeşitlilik babanın katı, duygusuz ve sert tavrı nedeniyle diğer karakterlerin sözlerine de geçmiştir. Kafka’nın ezildiği, katlandığı ve uzaklaşmaya çalıştığı ortam, kendini aşmış ve artık toplum için facia haline gelmiştir. “Senin eğitimde son derece etkili, en azından benim üzerimde her zaman etkili olan ifadelerin; sövüp sayma, tehdit, alay, kötü kötü gülme ve ne garip ki, kendine acıtmaktı” (Kafka, 56899). Oysa babanın bakış açısıyla Kafka, “anlaşılmaz bir huzursuzluk ve dikkafalılık içindedir” (Sokel, 1976: 71). Bu keskin ayırım onun sekiz treniyle pazarlamaya çıkmasını gerektirmiş; baba oğul arasındaki ceza dönüşümü başlatmıştır. Düşmesiyle birlikte aylarca huzur yüzü görmeyen Samsa, sahipsizlik duygusuyla yanmıştır. Güç savaşı ve kaçış itilip kakılmaktan daha iyi görünse de onu dayanaksız bırakmıştır. Babanın, oğluna sofrada bile neredeyse izinsiz tek kelime ettirmemesi, konuşmak istediğinde azarlaması ve aldığı tepki, iki farklı karakteri tasvir eder. “Cevap verme! Tehdidin ve kasten kalkan el, çoktandır bana eşlik ediyor... Tamamıyla sustum, senden saklandım, senden ne kadar uzak kalırsam, gücünün en azından doğrudan ulaşamayacağımı cüretini buldum kendimde...” (Kafka, 56897, 899).

Babının meslek seçiminde de rahat bırakmadığı oğul, aile kuramadığı için de suçludur. Sevmesi ve sevilmesine rağmen aile içindeki soğuk ilişki, babayı hedefleyen eleştiriler başlatmıştır. “Senin için hayatında hiç yaşanmayan, bir anlam ifade etmeyen şeyin, benim için evlilik denemesi gibi olduğunu söylemeye cüret ediyorum. Bununla hiç anlamlı bir şey yaşamadığını kastetmiyorum...” (Kafka, 56941). Kafka aslında baba ile adil bir savaşın içinde değildir. Ona göre yaşam becerisi yargılardan uzak kazanıldığı ölçüde sorumluluk alınabilir. İmaj itibarıyla takıntılı, odaklı, kaba, ilkel mizacıyla baba saygıyı değil, nefreti üzerine çeker. Ahmet Sarı’nın ifadesiyle; “Nefret ve savaş, babadan öğrenme okuru şok edecek kerte de büyük. Kafka’nın bu görüntülü oyunu ve fantazisi gerçekten inanılmazdır” (Sarı, 2011: 31). Oğulun vejeteryan olması, ticaretten anlamaması babaya göre asalaklıktan öte olmadığı için gidişat bir trajediye dönüşecek olsa bile Kafka suç alanını daraltmak durumundadır. Ki Samsa’nın odasına kapanarak, kıyıda köşede sinerek trajik sona ulaştığı ortadadır.

Alman yazı dilinde ‘Sen, Senin, Seni’ gibi hitap ifadelerinin büyük yazılmasına Kafka da riayet eder. Haşmetle söylediği sözleriyle aşağılanmalarının öcünü alsa da saygıyı korumuştur. Kısa, uzun, hatta paragraf halinde cümlelerin hemen hepsi, umutsuzca anlaşılmayı bekler. *Kafkaesk* tavır, “bir nevi sonsuz bir sorgulayışla birlikte zamanla gerçekliğin içinden kopma, kendine yeni, küçük ve umutsuz bir üçgen yaratma durumu” (Eser, 22 Eylül 2017) olarak o umutsuz konumu anlatmanın bir yoludur. Varolmanın ağırlığı altında daha fazla ezilmek istemeyen Samsa, “baba otoritesinin baskısına, duygusal yaklaşımın yok olmasına ve ekonomik sömürüye” (Gelen, 2003: 9) bu tavırla karşı çıkar. Verilen bilgilere bağlı olarak öyküde samimiyet kokan bir havadan söz edilemez. Dolayısıyla çevirilerde böylesi bir sıcaklık hissedilmemelidir. Çevirmen özgür davranır ya da

yorumu yönelirse, anlamı yakalama adına burada duygusal davranmış olur. Yorum ve anlam doğrudan bir ilişki içinde değildir. “Yorumlama, yazılı dilin güçsüzlüğünü, çaresizliğini ortadan kaldırıp yapıta yeniden konuşma boyutlarını kazandırma... Anlam ise, sökülüp çözülmesi gereken şeydir” (Gökberk, 1980: 167). Sözdizimleri öykü boyunca farklılaşsa da aslında iç içe ve doyurucudurlar. Yani, “Kafka’nın sözdizimi çok yalın ve kusursuzdur, yalnızca anlamı dışa vurmakla kalmaz, aynı zamanda bu anlamın bir parçası olmuştur” (Muir, 1984: 122). Buna rağmen sözdiziminin yeniden düzenlenmesi ve cümlelerin daha yetkin kurulması için bozulması, Kafka’yı dil ve üslûbuyla baştan incelemeyi gerektirecektir. Uzun ve anlamı zor çıkarılacak cümleleri kısaltmanı da özgün yapıyı bozacağı, anlamı kaydıracağı yaklaşımı şöyle değerlendirilir: “Çevirmenin Kafka’nın biçimini bozması, uzun cümleleri kısa kısa cümlelerle vermesi, çağrışımları yok ederek apaçık bir metin ortaya koyması bağışlanamaz. Böyle bir davranış Kafka’ya ihanet olur” (Doğan, 1978: 53). Bundan sakınmanın yolu, özgün esere tüm boyutlarıyla sadık kalarak aktarımda bulunmaya çalışmaktır. Aksi halde çeviriden değil, yeniden yazmadan söz edilebilir. Şimdi çağın, “kontrol altına alınamayan içgüdüler, tutkular ve yerleşik alışkanlıklar” (Altıparmak, Durakoğlu, 2016: 177) belirleyicileri ve ulaşılan bilgiler ışığında böcek misali yabancılaşmayı örnek cümleler üzerinde belirlemeye çalışalım.

- ✓ **Alm.** “um den Kopf besser heben zu können” (Kafka, 1976: 58)
  - “Başını daha rahatça kaldırabilmek için” (Günyol, 1973: 6)
  - “Başını daha iyi kaldırabilmek için” (Gelen, 1967: 4)
  - “başını daha iyi kaldırıp bakmak için” (Şipal, 1996: 6)
  - “Başını daha iyi kaldırabilmek için” (Cemal, 1996: 10)
  - “başını daha iyi kaldırıp bakmak için” (Alkan, 1995: 6)
- ✓ **Alm.** “Wolltest du nicht wegfahren?” (Kafka, 1976: 59)
  - “Trene yetişmeyecek misin?” (Günyol, 1973: 8)
  - “Tirene yetişmeyecek misin?” (Gelen, 1967: 7)
  - “Hani bu sabah yola çıkmıyor muydun?” (Şipal, 1996: 8)
  - “Sen yola gitmeyecek miydin?” (Cemal, 1996: 12)
  - “Hani bu sabah yola çıkmıyor muydun?” (Alkan, 1995: 8)
- ✓ **Alm.** “...da gab ihm der Vater von hinten einen jetzt wahrhaftig erlösenden starken Stoss und er flog, heftig blutend weit in sein Zimmer hinein.” (Kafka, 1976: 73)
  - “Babası, bastonla sırtına öyle bir indirdi ki, Gregor o korkunç acıya rağmen derin bir nefes aldı.” (Günyol, 1973: 23)
  - “Derken babası arkadan bastonu vurunca, kurtuluşu buldu. Havada uçarak odasının ortasına kadar geldi. Her yanından kanlar akıyordu.” (Gelen, 1967: 27)
  - “Ansızın babası arkadan, Gregor’u gerçekten esenliğe kavuşturan bir tekme savurdu. Bunun üzerine havada uçtu Gregor, orası burası şiddetle kanayarak soluğu odanın hayli içlerinde aldı.” (Şipal, 1996: 25-26)
  - “-tam bu sırada babası arkasından geçerken kurtarıcı bir darbe indirdi ve Gregor şiddetli bir kanamayla birlikte odasının ortasına uçtu.” (Cemal, 1996: 31)
  - “Ansızın babası arkadan, Gregor’u gerçekten esenliğe kavuşturan bir tekme savurdu. Bunun üzerine havada uçtu Gregor, orası burası kanayarak soluğu odanın hayli içlerinde aldı.” (Alkan, 1995: 25-26)

- ✓ **Alm.** “Gregor war äusserst neugierig, was sie zum Ersatze bringen würde.” (Kafka, 1976: 75-76)
- “Gregor, bana acaba ne getirecek diye merakla bekledi.” (Günyol, 1973: 26)
- “Acaba kızkardeşi, sütü olduğu gibi bıraktığını fark edecek miydi?” (Gelen, 1967: 31)
- Gregor, süt yerine kızkardeşinin ne getireceğini enikonu merak ediyor,” (Şipal, 1996: 29)
- “Kızkardeşinin sütün yerine ne getireceğini çok merak eden Gregor,” (Cemal, 1996: 35)
- “Gregor süt yerine kızkardeşinin ne getireceğini enikonu merak ediyor,” (Alkan, 1995: 29)
- ✓ **Alm.** “Als Gregor den Kopf unter Kanapee hervorstieß,” (Kafka, 1976: 86)
- “Gregor örtünün altından başını çıkardı,” (Günyol, 1973: 38)
- “Gregor .... için başını kanepenin altından uzattı.” (Gelen, 1967: 46)
- “Gregor .... hemen kanepenin altından başını uzattı;” (Şipal, 1996: 42)
- “Gregor .... için başını kanepenin altından çıkardı.” (Cemal, 1996: 49)
- “Gregor .... hemen kanepenin altından başını uzattı;” (Alkan, 1995: 42)
- ✓ **Alm.** “Komm mal herüber, alter Mistkäfer! Seht mal den alten Mistkäfer!” (Kafka, 1976: 95)
- “Gel bakalım, pislik yuvası. Gel, gel bizim hamam böceği!” (Günyol, 1973: 50)
- “Gel buraya, koca bok böceği! Bakın şu koca bok böceğine!” (Gelen, 1967: 61)
- “Gelsene bakayım buraya, koca bokböceği seni! Şu koca bok böceğine de bak!” (Şipal, 1996: 54)
- “Gel bakayım buraya, ihtiyar bokböceği! Şu ihtiyar bokböceğine de bakın!” (Cemal, 1996: 63)
- “Gelsene bakayım buraya, koca bok böceği seni! Şu koca bok böceğine de bak!” (Alkan, 1995: 54)
- ✓ **Alm.** “...an alle Türen seines Zimmers wollte er gleichzeitig sein und den Angreifern entgegenfauchen; die Schwester aber sollte nicht gezwungen, sondern freiwillig bei ihm bleiben;” (Kafka, 1976: 99)
- “Bütün kapılara birden saldırarak, evlerine zorla giren bu herifleri o boğuk sesiyle kaçıracaktı. Ama yanlış anlaşılmasın; kız kardeşlerini odada kalmaya zorlayacak değildi.” (Günyol, 1973: 54)
- “Odasının bütün kapılarına aynı anda saldırarak ve içeri zorla girmek isteyenleri boğuk sesiyle kaçıracaktı. Ama kızkardeşini zorlamayacaktı. Grete, odasında kendi isteğiyle kalacaktı.” (Gelen, 1967: 67)
- “odasının bütün kapılarına aynı anda yetişecek ve olası saldırıları tıslayarak nefesiyle geri püskürtecekti. Ama kız kardeşi zorla değil de kendi gönlüyle onun yanında kalacaktı;” (Şipal, 1996: 59)
- “odasının bütün kapılarına aynı zamanda yetişecek ve saldırganları kovacaktı; kızkardeşi ise zorla değil, ama kendi isteğiyle odasında kalacaktı;” (Cemal, 1996: 68)
- “odasının bütün kapılarına aynı anda yetişecek ve olası saldırıları tıslayarak nefesiyle geri püskürtecekti. Ama kız kardeşi zorla değil de kendi gönlüyle onun yanında kalacaktı;” (Alkan, 1995: 59)

- ✓ **Alm.** “Ich will vor diesem Untier nicht den Namen meines Bruders aussprechen.” (Kafka, 1976: 100-101)
- “...buradaki canavarın sözünü ederken, kardeşimin adını anmak istemiyorum.” (Günyol, 1973: 57)
- “Şu canavardan söz ederken, kardeşimin adını anmak istemiyorum. (Gelen, 1967: 70)
- “Bu canavar karşısında kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için” (Şipal, 1996: 61)
- “Bu hilkat garibesinin önünde kardeşimin adını ağzıma almak istemediğimi için” (Cemal, 1996: 71)
- “Bu canavar karşısında kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için” (Alkan, 1995: 61)
- ✓ **Alm.** An seiner Familie dachte er mit Rührung und Liebe zurück.” (Kafka, 1976: 103)
- “Annesini, babasını, kızkardeşini sevgiyle düşündü, bir tuhaf oldu.” (Günyol, 1973: 60)
- “Duygulanarak ve sevgi duyarak ailesini düşündü.” (Gelen, 1967: 74)
- “Ailesini düşündükçe duygulanıyor, içinde sevgi hisleri uyanıyordu.” (Şipal, 1996: 64)
- “Düşünceleri ailesine geri gittiğinde duygulanıyor, içinde sevgi duyuyordu.” (Cemal, 1996: 74)
- “Ailesini düşündükçe duygulanıyor, içinde sevgi hisleri uyanıyordu.” (Alkan, 1995: 64)
- ✓ “Sehen Sie nur mal an, es ist krepirt; da liegt es, ganz und gar krepirt!” (Kafka, 1976: 104)
- “Amanın gelin, gelin bakın gebermiş! Orada, yerde yatıyor. Bir sıçan gibi gebermiş...” (Günyol, 1973: 60)
- “Gelin bir bakın hele, gebermiş. İşte burda, canı çıkmış!” (Gelen, 1967: 75)
- “Gelin bakın şuna ayol! Gebermiş! Gebermiş sahi, yatıyor.” (Şipal, 1996: 65)
- “Bakın, bakın, gebermiş! Orada yatıyor işte, tamamen kuyruğu titretmiş!” (Cemal, 1996: 75)
- “Gelin bakın şuna ayol! Gebermiş! Gebermiş sahi, yatıyor!” (Alkan, 1995: 65)

Kafka, öyküde iki türlü savaştan söz eder. Biri şövalye savaşı, diğeri böceklerin savaşıdır. Birinde taraflar savaşı kaybetse de kişiliğini korur, diğesinde yaşamak için her yol mubahtır. Kendi ifadesiyle; “...böcekler hasmını sadece sokmakla kalmaz, hayatta kalmak için onun kanını da emer. Bunlar askerliği meslek edinmiştir ve sen böyle birisin. Yaşamaya gücün yok senin...” (Kafka, 2016: 54) Bu samimiyetsiz konuma düşmek istemeyen Kafka, babası da olsa sırtından geçinmesine izin vermez. Bundan dolayı Samsa’yı uzun süre çalıştırır ve günü geldiğinde çekinmeksizin böcek misali öldürür.

Çeviride tanımlı tek bir metottan söz edilemese de alıntı yapılan örnek cümlelerde görüldüğü gibi altı çizili tamamlayıcı öğelerin Alman dilinde cümlelerin anlam belirleyicileri olmalarına bağlı olarak çeviri cümlelerde dışarda bırakılmaları doğru değildir. Cümleleri yönlendirdikleri için yapı-anlam-üslûp üçgeni bırakıldıkları ölçüde özgün esere uzak düşeceklerdir. Bu noktada cümlelerin zaman, yapı, tür bağlamlarında keyfi davranıldığı görülmektedir. Amaç bildiren cümlelerin kolay, uzun cümlelerin zor anlaşılması, cümlelere anlam tamamlayıcılar ekleme ve cümle bölmelere gidildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, özgün kelimelerin atılması ya da değiştirilmesi, sıfat-fiil köklü ifadelerin cümle gibi görülmesi, özgün yapıda olmadığı halde çeviriye cümleler eklenmesi, kısa cümlelerde dolaylama yapılması, özgür denemelerle yoruma gidilmesi... eşdeğer çeviri sınırlılığını aşmaktadır. Kolaycılığın yazara, anlatısına ve okura zarar vereceği; tematiğin basite indirgenmesi ve konuşma diliyle sunulmasının okuru yanıltacağı düşünülmelidir.

5. DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMALAR

Kaynak kültür dili ve yapısı göz önünde bulundurularak, çevirinin ona odaklı olması beklenir. Oysa genel geçer bir metoda bağlanamasa da hâlâ kelime ekleme ya da eksiltme, cümle atlama ya da ekleme, yorumlama, özgür davranma ve ticari kaygı güdülerken çeviriler yapılmaktadır. Öyle ki çevirinin çevirisiyle dahi karşılaşmaktadır. Kafka'nın eserleri, özellikle *Dönüşüm Öyküsü* çevirinin böylesine hafife alınmasına izin vermez. Özgün bir sanat metni bağlamıyla dilsel zorunluluklarına rağmen çevirmenin yakasını bırakmaz. Çünkü, "Kafka gibi her sözcüğü, her sözcük öbeğini ya da her cümleyi yerli yerinde kullanan bir yazarın, ifade ya da ifade guruplarının kavram ve anlam alanlarında yazarın söylemek istediğini bulabilmek için ifadelerin anlambilimlerine inilmesi gerekecektir" (Can, 1998: 194). Karakterlerine yüklediği jest ve mimikler, ses tonlamaları ve yapı noktalamalarının kelimeleri güçlendirmesi, cümleleri ağırlaştırmaktadır. Çıkacak yol bulamayan çevirmen, toplumsal orantısızlığı ciddi bir uyarı görmek, *Kafkaesk* tavrı didikleme zorunda kalacaktır. "Toplum ve birey arasındaki kötü orantıdan kaynaklanan duyarlılığın Kafka'da kişisel hastalığa dönüştüğü" (Walser, 1984: 199) iddiası, Samsa'nın beş yıllık iş hayatında ilk defa rahatsız olmasıyla örtüşmediğine göre, sorun insanı köşeye sıkıştıran güçlerde aranmalıdır. "O, patronun bir piyonuydu, kişilsiz ve akılsız biriydi. Peki ya hasta olduğunu bildirirse? (Kafka, 2014: 4) değerlendirmesi, onun içinde bulunduğu anlaşılması ve algılanma beklentisini açıklar niteliktedir. O halde Samsa her şeye yabancılaşmalı, adeta dönüşüm yaşamalıydı. Benzer sosyolojik bir değerlendirme şöyledir:

Söz konusu eserde sanal varoluş ve mevcut düzenin bireysel yabancılaşmaya neden olması aynı zamanda bu durumun bireye yansımalarının eleştirisi ön plândadır. Gregor, bu mekanik sistemin içinde kaybolmuş, bir şekilde yaşamakta bunun yanı sıra sosyal hayatının olmamasıyla, "meta fetişizmi" ve onunla beraber gelen ekonomik sömürüyle ve dahası aile içi metaforlar hesaplaşmaktadır (Tükel, 2012. 43-44).

Modern toplumda insanın zamana yetişememesi, sorumluluklarını kısmen yerine getirmesine, hatta özünden uzaklaşmasına neden olmuştur, olmaktadır. Diğer bir deyişle; "Modern hayat, bireyi özgürleştirmek yerine mevcut sisteme daha bağımlı hale getirdiğinden köleleştirmiştir" (Altıparmak, Durakoğlu, 2016: 182). *Dönüşüm Öyküsü*'nün ana unsuru yabancılaşma, modern olana ulaşma çabası ve gücün kontrolü altında sağlıklı ilişki kuramama, sosyal hayatı olmama ve ruhsal sorun ile sonuçlanmıştır. Daha çok fiil, fiilimsi ve fiil cümlesiyle karşılaşılan eserde, fiillerin nesne-edat alma, cümlelerin andırma özelliği derin travma hissiyatı uyandırdığından öykünün psikolojik açıdan da okunması yararlı olacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Öyküdeki *baba* izleği, *Kafkaesk* anlatım tutumu ve *yabancılaşma* olgusu, beş çeviri esere de önemli ölçüde etki etmiş; kelime ve cümle aktarımları eşdeğer kurulamamıştır. Kelime ve sözdizimleri karşılaştırarak çevirmenlerin kültürel farklılığı bilmelerine rağmen yapı bozuculuk yaptıkları ve anlam kaymalarına yol açtıkları görülmüştür. Çevirmenlerde aynı algılandığı beklenen tematiğin çeviri eserlerde bütün olarak sağlandığı ama kavramlara sadakat ile yaklaşılammış; özgür davranma yer yer halk ağzıyla hitaplara dönüşmüştür. Dolayısıyla öykünün sanatsal gücü baba otoritesi, anlatı tarzı ve yabancılaşmanın gölgesinde erimiştir. Buna bağlı olarak yabancı dil bilmeyen okur, anlatılması zor karamsar ve alaycı tutumu, içe kapanma ve iletişimsiz kalma olarak anlayacaktır. Oysa sanayi sonrası Batı toplumu modernizmin zaman bağlamı kazanım açmazı, yalnızlık ve yabancılaşmanın içine düşmüştür. *Şato*'ya giremeyen, *Dava*'da kendini yargılamaktan kurtulamayan, bürokrasiden sıyrılıp özgürleşemeyen birey, *Dönüşüm Öyküsü*'nde kimlik değiştirirse de bunalımı dönüştürerek aşmıştır. Samsa acı çekmesini, babanın duyarsızlığını göremediği için daha mutludur. Ne de olsa insan bu sorunu ilk defa yaşamamaktadır. Öykünün yüzdört yıldır özgün dilde ve çevirilerle okunması, üret/tüket kıskacına alınan insanın materyalist döngüde hibe oluşuyla ilgilidir. Ancak çevirmenin çağa ve toplumsal sorunlara özgü sorunları ve kavramları kısmen hissettirmesi, okuru yazara tam olarak götürememektedir. Yazarın söylemini yeni öğrenen okur,

sadece popüler etkisinden dolayı esere yönelse de çevirinin el verdiği ölçüde doyuma ulaşacak; bir takım yorum ve eleştiriler sonrasında eseri yeniden okuma ihtiyacı duyacaktır. Bu bağlamda çevirilerini incelediğimiz öykü, kelimelerin anlam aralıkları ve cümlelerin Alman dilinin çoğul dizgesine fazlaca uymayı, genel anlaşılabilirliği sağlasa da anlam ve yapı yanı sıra hatalıdır. Bir hata tespitinden ziyade seçilen kelime ve cümle çevirilerinde Türkçenin dizgesine uyulmadığı, aktarımların çeviri koktuğu ortadadır. Şipal ve Alkan'ın çevirilerinin içerikte önemli ölçüde bütünlük göstermesi, kavram ve cümlelerinin örtüşmesi düşündürücüdür. Yazarın çokyönlü edebi anlayışı, dilin sınırlarında dolaşması, sanat unsurlarıyla kelimeleri güçlendirmesi, yeni bir çevirmeni sandalyeye ters oturabilir. Oysa sözlük dahi onun için birer materyalden öte değildir. Amaç, anlamın yönü ve gücünü kavrayarak çözüme gidebilmesidir. Düş gücü yazara mahsus olsa da o düşü anlamlandırmak onun işidir ve okurunu yazara götürecek bir virgöl, bir noktayı kaçırmamalıdır.

'Kafka-Dönüşüm-Çeviri Eser' okurluğu sınırlılığında yapılan bir fikir teatisinde okurlar, "modernizmin getirdiği yabancılaşma ile bireyin kendine, doğaya ve topluma yabancılaşması, toplum dışı kalması, anlatıda kendi konumunu görmesi/özdeşleşmesi (katarsis), yalnızlığı" (24.06.2019) üzerinde görüş paylaşmışlardır. Okurun bu ortaklığı, özgün beklenti açısından çevirmen için bağlayıcıdır. Dolayısıyla yazarın söz, kelime ve kelime öbeklerinde olmayan samimi, duygusal hava çeviri ifadelerde de olmamalıdır. Ne yazık ki incelemeye aldığımız çeviri eserlerin hemen hepsinde böylesi bir hissiyat söz konusudur. Kafka, senatoryuma kaldırıldığında odasının çoktan boşaltılmış olabileceği kaygısıyla nasıl bir ruhsal çöküntü yaşamışsa, Samsa da hastalanmasıyla birlikte odasından eşyaların boşaltılmasıyla aynı ruhsal mağduriyeti yaşamıştır. Dört duvar arasında yapayalnız bırakılan birey, soğukluğu dönüm noktasında yaşarken, hiçbir kelime okura tebessüm ettirmez. Eşyanın bile insanın varlığı üzerinde olumlu etkisi olduğuna göre cümlelere bezenen anlam, okuru eser sonuna kadar soğuk tepki altında tutmalıdır. Öte yandan üslup, konuşma diline indirgenmemeli, yabancı dil bilmeyen okur Almanca ve Türkçenin benzeştiğini düşünmemelidir. Yani, çalışmamızda görüldüğü gibi çevirmenin ortalığı ılıtmaya hakkı yoktur. Özgün esere sadık kalmadığı andan itibaren anlamlandıracağı her ifade anlamca sapmış, sözlemeden uzaklaşmış, yapıyı bozmuş olacaktır. Çevirmen eserin bütününe ulaştığını iddia etse de aktarımları kendi içinde hatalı kalacaktır. Çünkü sanat bir kaygıyla icra edilir ve aynı ölçüde okunmayı hak eder. Özünü ve yapısını koruyarak sanat/değer ağırlıklı eserlerin estetik çeviri ve analizlerini deneme, madalyonun görmek istediğimiz yanına bakmaya benzer. Çevirmen diğer yanı merak etmeli ki içinde farklı kültürlerin izlerini görebilsin. Böcek metaforu üzerinden yürütülen eleştiri, modern toplumun değerlere yabancılaşmasını örneklerken, madalyonun diğer tarafı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Alkan, H. (1995). Değişim, (Alm. Çev. Hakan Alkan), İstanbul, Ada Yayınları, Birinci Basım.
- Altıparmak, İ. B.; Drakoğlu, A. (2016). "Franz Kafka'nın 'Dönüşüm' Adlı Eserinin Sosyolojik Açısından Analizi", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl. 16, Cilt. 16, sayı. 2 (16). 171-184.
- Aktaş, T. (2001). "Kafka'nın 'Die Verwandlung' Adlı Öyküsünün Çevirileri Üzerine Bir İnceleme", Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt. 21, Sayı. 1. 33-46.
- Can, Ö. (1998). "Franz Kafka ve Çeviribilim Uygulamaları Açısından Dönüşüm Öyküsü'nün Türkçe'ye Yapılan Çevirilerinin Analizi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Cemal, A. (2014). Dönüşüm, (Alm. Çev. Ahmet Cemal), İstanbul, Can Sanat Yayınları, 46. Basım, Aralık.
- Cemal, A. (1996). Dönüşüm, (Alm. Çev. Ahmet Cemal), İstanbul, Can Yayınları, 7. Basım, Aralık.

- Demirezen, M. (1991). “Çeviride Kayıplar Sorunu”, Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerlerinde Sunulan Bildiriler (12-13 Nisan 1990, Ankara Hacettepe Üniversitesi YDYO. Mütercim-Tercümanlık Bölümü.
- Doğan, M. (1978). “Serbest Çeviri Üzerine”, Türk Dili Dergisi-Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Sayı. 322, Ankara, TDK Yayınları. 49-54.
- Eser, E. (2017). Kafkaesk Nedir?, (Bkz. <https://www.wannart.com/kafkaesk>) ; (Erişim. 20.06.2019)
- Gelen, A. (2003). Değişim, (Alm. Çev. Arif Gelen), İstanbul: Sosyal Yayınlar, Birinci Baskı, Ocak.
- Gelen, A (1967). Değişim, (Alm. Çev. Arif Gelen), İstanbul, Varlık Yayınları.
- Gökberk, Ü. (1980). “Yorumsama Kuramı Açısından Yazın Eleştirisi”, Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göktürk, A. (1997). Okuma Uğraşı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Günyol, V. (1973), Değişim, (Alm. Çev. Vedat Günyol), İstanbul, Ataç Kitabevi, Dördüncü Basım.
- Kafka, F. Deutsche Literatur von Lessing bis Kafka, Prosa aus dem Nachlaß, Brief an den Vater, (Vergl.Kafka-GW Bd. 7.)
- Kafka, F. (2016). Babaya Mektup, (Alm. Çev. Güven Göktan Uçer), İstanbul, Öteki Yayınevi, 2. Baskı.
- Kafka, F. (2014). Dönüşüm, İstanbul, Türkiye İş bankası Yayınları.
- Kafka, F. (1995). Sevgili Milana Mektuplar, (Alm. Çev. Adalet Cimköz), İstanbul: Say Yayınları.
- Kafka, F. (1967). ‘Die Verwandlung’, Erzählungen, Frankfurt am main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Kaplan, M. (1991). “Çeviride Kayıplar Sorunu”, Hacettepe Üniversitesi, Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Sayı. 1. 115-128.
- Muir, W. E. (1984). “Kafka’yı Çevirirken”, (İng. Çev. Serap Avanoğlu), Yazko Çeviri Özel Sayısı, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Ritzer, G. (2014). Klasik Sosyoloji Kavramları, (Çev. H. Hülür), Ankara, De Ki Basım-Yayım.
- Sarı A. (2011). “Orhan Pamuk’un ‘Babamın Bavulu’nda, oğuz Atay’ın ‘Babama Mektubu’nda, Franz Kafka’nın ‘Babaya Mektup’unda Baba İzleği”, Atatürk Üniversitesi Türkiyet Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 45.
- Sokel, W. H. (1976). Franz Kafka-Tragik und Ironie, Fische Taschenbuch Verlag GmbH, Frankfurt am Main.
- Şipal, K. (1996). Değişim, (Alm. Çev. Kamuran Şipal), İstanbul, Cem Yayınevi.
- Tükel, İ. (2012). “Moder Örgütlerde Yabancılaşma ve Kafka’nın ‘Dönüşüm’ Romanının Bu Bağlamda Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2 (1). 34-50.
- Walser, M. (1984). “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, (Çev. Tezer Özlü Kırıl), İstanbul, Cem Yayınevi, Yazko Çeviri Özel Sayısı.
- Zengin, B. (1994). “Kafka’nın Değişim Çevirisi Üzerine”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 17.

SÖYLEŞİ - MEDYA KAYNAKÇASI

“Franz Kafka-Dönüşüm-Çeviri Eser”, Mülakat, (24.06.2019), Kültürpark-Konya.

<https://www.sozunenguzeli.com/unlu-sozleri/franz-kafka>; (Erişim. 20.06.2019)